Toespraak van drs. J.M. den Uyl op de Partijraad van de Partij van de Arbeid, zaterdag 25 september 1976, in de RAI te Amsterdam

Ik dank het partijbestuur, dat het mij heeft willen voordragen als lijstaanvoerder. Ik dank u voor het vertrouwen mij gegeven.
U houdt mij ten goede, dat mijn gedachten nu terug gaan naar 10 jaar geleden, september 1966, toen de partijraad mij voor de eerste maal aanwees voor het lijstaanvoerderschap. Ik herinner mij de raad van een vriend, die me zei "bedenk je wel, als je aan zoiets begint, kom je er alleen af door het slecht te doen".
Nu hang ik weer. Wat mij troost is niet wat er die jaren zoal bereikt is. Wèl dat dwars door overwinningen en nederlagen heen, er zoveel mensen zijn geweest binnen en buiten de partij, die lieten merken, dat zij vonden dat het de moeite waard was.

De partij is veranderd. De samenleving is veranderd. De horizon is opgeschoven. De verkiezingen van 1967 werden verloren. Zijlstra werd kabinetsinformateur.
Hij had maar kort nodig om een kabinet met de VVD te formeren. Soms lijkt het erop, dat sommigen verlangen die oude film nog eens terug te zien. Ik voorspel dat de entreeprijs hoog zal zijn.

Maar er is echt iets veranderd. De breuk in de tweede helft van de zestiger jaren heeft geleid tot progressieve samenwerking, Keerpunt 1972, een eerste progressief kabinet in de Nederlandse verhoudingen, rood met een witte rand. Een eigensoortig kabinet, gedoogd en verfoeid, met de aanspraak ongelijkheid in de samenleving terug te dringen, de politiek te maken tot een zaak van de mensen zelf, uiteindelijk een andere zin te geven aan een maatschappij, die zolang is beheerst door prestatiemoraal en mensenverslijtende concurrentie om meer materiële welvaart.
"Beter is meer dan meer" zal centraal staan, zo staat het in de inleiding van Keerpunt.

Het is vandaag niet mijn bedoeling de balans op te maken van het kabinetsbeleid. Wèl wil ik een korte aanduiding geven van de essentiële zaken die nu op het spel staan en van de beslissingen die uiterlijk mei volgend jaar van de kiezers moeten worden gevraagd.

Keerpunt 1972 is de neerslag van de vernieuwingswil die in de zestiger jaren is los gekomen. De weergave van het streven naar opheffing van achterstand en ongelijkheid op een breed terrein. Er is ondanks alle kritiek maar weinig in, wat in zijn strekking niet bestand is gebleken tegen de golfslag van de tijd. Maar achtergrond en

perspectief zijn wel veranderd. Keerpunt begint niet toevallig met een hoofdstuk over de democratisering, dan volgt het welzijn en de welvaartsverdeling, daarna pas komt het financieel-economisch beleid aan de beurt, werkloosheid komt amper aan de orde.

Over dat concept zijn onvoorziene ontwikkelingen geschoven- De energiecrisis van 1973. Ik heb toen gezegd "die tijd - van de goedkope energie - komt niet meer terug"- Die duurdere energie is de uitdrukking van de fundamentele schaarste van energie en grondstoffen.
Ook van de confrontatie met veranderde machtsverhoudingen in de wereld.

Dit Jaar stijgt de prijs van wat ons land invoert met 7, volgend Jaar met 8%. Ruilvoetverslechtering noemen de economen dat. Het versmalt de ruimte voor welvaartsgroei in ons land.

In 1974 en 1975 is de wereldcrisis over ons heen gespoeld. Ze heeft vorig jaar ons nationale inkomen met 2% doen dalen. Ze heeft de werkloosheid vergroot en tegelijk blootgelegd dat werk voor iedereen alleen verkregen kan worden bij een lang volgehouden beperking van kostenstijgingen en dus van mindere welvaartsgroei.

Die mindere groei laat niet alleen minder ruimte voor particuliere inkomens, ze betekent ook een onvermijdelijke rem op de groei van overheidsuitgaven en sociale uitkeringen. Dit is geen vrolijke boodschap, maar hij is wel onontkoombaar.

Het heeft het kabinet veel kritiek en verzet opgeleverd en zelfs een triest conflict met de vakbeweging.

Die conflicten zijn geen reden tot versagen. Ik ben mij bewust, dat gemakkelijker is te spreken en te schrijven over de grenzen van de groei dan ze aan den lijve te ervaren. Beslissend is of het kabinet door het tegentij heen trouw is gebleven aan zijn uitgangspunten.

Minder te verdelen, dan ook wat er is doen toekomen aan de laagstbetaalden. Het optillen van de onderkant, door rechts fanatieke nivelleringslust genoemd en ons zo stelselmatig door hen verweten.

Onderwijs en vorming dienstbaar maken aan vermindering van ongelijkheid. Dat is gebeurd. De extra- onderwijzers in de achterstandgebieden, de kleine klassen, de verschuiving van middelen van hoger- naar basisonderwijs. De opzet van een nieuw onderwijsbestel. De CRM-begroting, die in enkele jaren van 3 naar 8 miljard ging.

Ondanks de economische terugslag volhouden, dat 1,5% van het nationale

inkomen naar de arme landen gaat en Je niet van dat pad laten afdringen. Hardnekkig werken aan de grondslagen van een nieuwe, internationale economische orde, hoe vaak die ook door rijke landen belachelijk wordt gemaakt.

In zoveel moeilijker geworden economische omstandigheden vasthouden aan hervormingen, die zeggenschap spreiden en tot eerlijken delen voeren.

De grondpolitiek. De aanloop 10 jaar geleden tijdens het kabinet-Cals. Wijziging van de onteigeningswet werd door het kabinet-De Jong ingetrokken, het initiatief-ontwerp van de PvdA-fractie dat volgde, bracht het niet tot openbare behandeling. Vandaag liggen zowel gebruikswaarde bij onteigening als het voorkeursrecht voor gemeenten op de drempel. Een kwestie van volhouden.

De verzelfstandiging van de ondernemingsraad en de uitbreiding van de bevoegdheden is bij de Kamer in behandeling.

De VAD. Het AR-program van 1971 pleit voor vermogens- aanwasdeling. Keerpunt zegt "Er komt een wettelijke regeling van verplichte vermogensaanwasdeling uit de overwinst, waardoor de werknemers de zeggenschap krijgen over een groeiend deel van het in het bedrijfsleven geïnvesteerde vermogen". Aantjes zegt "Als het kabinet- Den Uyl niets aan de vermogensaanwasdeling zou doen, dan zouden de christendemocraten het moeten verlangen".
Je moet er even over nadenken, maar goed, als de VAD er komt is ze afgedwongen door onze christendemocratische vrienden.

Het wetsontwerp op de investeringsrekening is in volle voorbereiding. Een sprint tegen het horloge, zeker, waar het kabinet op mikt is niet gering. Het wil een economische heroriëntering tot stand brengen om te bereiken dat als winsten stijgen door beperking, overheid en werknemers ook inspraak hebben op de bestemming van die winsten.

Het lijkt soms een onmogelijke opgaaf, maar het duidt precies het verschil aan tussen een terugval in een liberalistische economie, en een samenlevings- structuur waarin de eertijds machtelozen inzicht, stem en zeggenschap hebben.

Men verwijt het kabinet, dat het zich zou hebben neergelegd bij 150.000 werklozen in 1980. Niets is minder waar. We hebben wel vooruit gekeken en laten zien, dat het scheppen van.' 150 tot 200.000 nieuwe arbeidsplaatsen een enorme inspanning zal vergen en niet de illusie gewekt, dat we gemakkelijk daar beneden kunnen komen.

Het beleid dat ons voor ogen staat berust op een aantal duidelijke keuzen, keuzen ter wille van de werkgelegenheid.

We kiezen voor een begrensde, maar verdergaande groei van de collectieve sector. Dat kan alleen verwerkelijkt worden zonder nieuwe werkloosheid teweeg te brengen, als de groei van de koopkracht over een aantal jaren zeer beperkt zal zijn.

We vragen aan de vakbeweging met ons te kiezen voor de instandhouding van collectieve en het beperken van privé-uitgaven. En we herkennen elkaar als Kok die keus aan zijn mensen voorlegt. Niet omdat we een toeneming van lage inkomens verkeerd vinden, wel omdat door de bank genomen overheidsuitgaven en sociale uitkeringen gericht kunnen worden ten gunste van de laagbetaalden.

We kiezen voor een uitbreiding van werkgelegenheid, die volwaardige werkgelegenheid zal zijn met een voortdurende verbetering van de kwaliteit van de arbeidsplaatsen.

Dat lukt alleen als er besef is voor kwaliteit boven kwantiteit. Dat lukt alleen als ondernemers bereid zijn te onderkennen, dat er geen alternatief is voor het aanvaarden van medezeggenschap d.w.z. samenwerking met werknemers en overheid, hoezeer de uitwerking daarvan ook ter discussie staat. Dat lukt alleen als arbeiders en vakbonden bereid zijn in solidariteit iets van hun loon om te zetten in een verdeling van arbeid, die meer mensen werk geeft. Je weet het met Arie Groenevelt ook nooit. Het ene moment zegt 'ie, dat je de werkgevers in de kaart speelt en beter kan ophoepelen. "Fijn is anders" denk je dan. Het andere moment zegt 'ie "Laten we nu een stukje van de prijscompensatie laten zitten en dat omzetten in korter werken, zodat meer mensen kunnen werken". "Zo komen we er", zeg je dan. En we komen er, natuurlijk, want we hebben gelijke uitgangspunten.

De tegenkrachten zijn sterk. Wie het VVD-program leest, weet wat ons te wachten staat. Het onverhulde appèl op het groepsbelang. De openlijke aanprijzing van de prestatiemoraal. De lokroep van de kortstondige materiële verrijking. De ondermijning van de ontwikkelingshulp. Het bevriezen van de sociale uitkeringen. Het kweken van de voorstelling, dat je in dit land wordt kaal geplukt en dat je, als je geld hebt, het maar beter elders kunt zoeken.

Het is onwaarachtig en onvaderlandslievend. Zeker, de collectieve lasten zijn naar verhouding hoog en er is soms een gebrek aan verantwoordelijkheid voor het werk dat moet worden verricht. Maar er is ook arbeidsvrede en veel steun voor het

bedrijfsleven. Er is besef, dat wij in een open economie leven en dat vermogen rendement moet opleveren, onverschillig of het gaat om het vermogen van een pensioenfonds, een overheidsbedrijf, of om het vermogen dat in een particuliere onderneming gestoken is.
En er is het besef, dat uitgaven voor onderwijs, volkshuisvesting, welzijn of ontwikkelingshulp alleen overeind gehouden kunnen worden als er in de ontwikkeling van lonen en inkomens uit vrije beroepen matiging wordt betracht.

Er is ook de tegenkracht van de mensen die vinden, dat het kabinet maar beter kan opstappen, omdat er toch geen fundamentele veranderingen mogelijk zijn met een kabinet als dit. Allemaal gerommel in de marge, schroefjes verdraaien, uiterst magere hervormingen. Helemaal niet dat grote werk, die revolutionaire Umwertung aller Werte die hen blijkbaar voor ogen zweeft. Dan vraag ik wel, stond dat in ons program? Ik heb nooit verheimelijkt dat democratische politiek betekent werken binnen smalle marges. Ik heb me nooit gegeneerd voor een politiek van kleine stappen. Omdat ik diep overtuigd ben dat die kleine stappen met elkaar fundamentele veranderingen betekenen.

Ik kijk naar de twee miljoen ontvangers van sociale uitkeringen, wier inkomen in deze kabinetsperiode werd gekoppeld aan het netto-minimumloon en die deze jaren tot 25% reëel meer inkomen kregen. De zelfstandigen die op 1 oktober bij invaliditeit aanspraak krijgen op uitkering. Haar de vele tienduizenden in de oude wijken, die een verbeterde of vernieuwde woning kregen. Naar de huurbescherming die wordt uitgebreid.

Ik kijk naar die jongeren, die deze jaren meer onderwijs kregen en die in de gratis geworden bibliotheken een invasie hielden tot 120 miljoen uitleningen per jaar.

Ik kijk naar de gewetensbezwaren militaire dienst die erkend werden. Haar de reductie van vrijheidsstraffen in onze rechtspleging. Naar de verandering van besluit-vormingen die z'n beslag kreeg. De stelselmatige inspraakprocedures bij de inrichting van ons land. De wetswinkels en de rechtshulp, die op gang werd gebracht.

Ik denk aan de meer dan 2000 Chileense vluchtelingen die hier een vluchtoord vonden. Aan de steun aan het Spaanse verzet, aan de straat in Athene, die naar Max van der Stoel werd genoemd, toen het kolonelsregime werd weggevaagd.

Als ik volgende week naar Tanzania en Zambia ga, dan weet ik dat ik door Nyrere en Kaunda word begroet als vertegenwoordiger van een regering, die in de derde

wereld geworden is tot een teken van herkenning, tot een signaal van solidariteit. En dat neemt niemand ons af.

Als morgen dit kabinet valt dan is er iets veranderd in Nederland en dat niet meer ongedaan kan worden gemaakt, er zijn rechten geschapen die niet teruggenomen kunnen worden.

Dit is geen heldenverhaal. Het verhaal van dit kabinet, van het progressieve kabinet, is een verhaal van vallen en opstaan. Van voltreffers en blindgangers, maar het is in de turbulente geschiedenis van de zeventiger garen wel een kabinet dat door tal van vastgeroeste verhoudingen heen is gebroken. Een kabinet van en voor gewone mensen. Een kabinet, zegt men, dat ruziënd over straat rolt. Het zij zo, het heeft inderdaad minder verborgen van interne spanningen dan in ons land gebruikelijk was. Het is wel herkenbaarder geworden.

Een kabinet, zegt men, dat wel knap is in crisisbeheersing, maar slap in het ontwikkelen van nieuw beleid. Dat is onzin. Het zou niet zo grote weerstanden hebben opgeroepen als juist dat nieuwe beleid niet zo vaak zo duidelijk herkenbaar was.

Een kabinet, zegt men, dat de verhoudingen in ons land gepolariseerd heeft. Zeker, het kabinet heeft tegenstellingen bloot gelegd. De tegenstelling tussen degenen, die vinden dat het met de ongelijkheid best meevalt en dat zij, die zichzelf weten te helpen, weer aan hun trekken moeten komen, én zij die minder ongelijkheid willen. De tegenstelling tussen al diegenen, die leunend op de restauratiegolf een streep willen zetten onder maatschappelijke vernieuwing, u weet wel: geen tijd voor experimenten én hen die geloven dat alleen een samenleving die gedragen wordt door spreiding van zeggenschap, toekomst heeft. Die tegenstellingen zijn echt en zij behoren te worden uitgevochten. Maar ik heb eerder gezegd: we zoeken niet het conflict om het conflict, maar de overwinning van het conflict. We zijn er niet op uit de tegenstander te verpletteren, maar hem te overtuigen.

De wonderlijke ervaring van dit progressieve kabinet is geweest, dat het met alle spanningen steeds weer oplossingen vond. Dat het als samenwerking van progressieven, van KVP en AR, op kritieke momenten een eenheid bereikte, die wist te appelleren aan de diepste gevoelens van velen in dit land.

Die samenwerking verdient te worden voortgezet, zolang zij haar progressieve signatuur waarmaakt. Zij duldt geen terugval in de kleurloosheid van de coalities in

een vorig bestel, die hebben geleid tot vervreemding van de burgers van de politiek. Die samenwerking bestaat bij de gratie van een consequent voortwerken aan de hervorming van de maatschappij in economisch goede en in slechte dagen. Voor of tegen een progressief kabinet.
Dat is de inzet.

De Partij van de Arbeid heeft veel geïnvesteerd in dit kabinet. Ze heeft er grote risico's mee genomen. Ze draagt een eerste verantwoordelijkheid voor het kabinet en daarmee voor ons land. Als de partij, als u dat aanvaardt als u uw zorgen en afwegingen de komende maanden wilt toetsen aan wat het kabinet betekent voor de miljoenen gewone vrouwen en mannen in dit land, dan heb ik geen aarzeling of we zullen naar de verkiezingen toe de grondslag leggen voor het voortbestaan van één progressief kabinet.
De mensen hebben daar recht op.